

ФОРМИРАНЕ НА ОСНОВНИТЕ СФЕРИ НА УПОТРЕБА НА ДУМИТЕ ОТ ИТАЛИАНСКИ ПРОИЗХОД

Евгения Атанасова

Софийски университет „Св. Климент Охридски“ (България)

SHAPING OF THE MAIN AREAS OF USE OF WORDS OF ITALIAN ORIGIN

Evgeniya Atanasova

Sofia University St. Kliment Ohridski (Bulgaria)

ORCID ID: KGL-1002-2024

E-mail: ekatanasov@uni-sofia.bg

Abstract: The Italian language and Italian culture have left lasting and profound marks on the languages and cultures of most European countries, including Bulgaria. In many cases, however, we do not see the aspects of this influence and do not know the factors that have led to it. This text examines the main areas of use in which words of Italian origin have a significant presence. We have tried to indicate the historical preconditions and circumstances that lead to the Italian language becoming established in certain thematic areas. We have cited as an example a number of lexical units, some of which are part of everyday Bulgarian, while others are highly specialized terms used by experts in the given field.

Keywords: Italian loanwords in Bulgarian, Italianisms, thematic area, common terms, specialized terms

Резюме: Италианският език и италианската култура са оставили трайни и дълбоки следи в езиците и културите на повечето европейски държави, сред които и България. В немалко случаи обаче не си даваме сметка за измеренията на това влияние и не познаваме факторите, които са довели до него. В настоящия текст се разглеждат основните сфери на употреба, в които думите от италиански произход имат значително присъствие. Опитали сме се да посочим историческите предпоставки и обстоятелства, които водят до това италианският език да се наложи в определени тематични области. Дали сме за пример редица лексикални единици, като някои от тях влизат в състава на общоупотребимия български език, а други представляват тясно специализирани термини, с които боряват експерти в дадената област.

Ключови думи: италиански заемки в българския език, италианизми, тематични области, общоупотребима лексика, специализирани термини

ФОРМИРАНЕ НА ОСНОВНИТЕ...

За голяма част от хората Италия представлява една почти обетована земя, музей под открито небе, страна, която е дала на света множество шедьоври и творения, както и един безспорно красив и мелодичен език. Поети, писатели и артисти са я възпели и увековечили в своите творби. В труда си, посветен на заемките от италиански в европейските езици, немският изследовател Харо Щамерйохан стига до заключението, че преди английския никои друг език не е имал такова въздействие върху останалите езици на континента, както италианският. Тъй като италианската култура има основополагащо значение за модерна Европа, италианизмите са предавали и продължават да предават европейския културен модел (Stammerjohann 2013: 9). Видният полски италианист Станислав Видлак казва, че „италианският език и култура, продължителни и носители на латинския език и култура, са представлявали един вид слепващ елемент, който свързва и обединява други страни, народи и култури“ (Widlak 2000: 108). До известна степен Италия е възприемана като европейски културен символ и тази всеобща представа остава непроменена във времето. Каква обаче е ролята на италианските заемки в българския език? В настоящето изследване сме водени от убеждението, че изучаването на думите от италиански произход допринася значително и помага за разбирането на изградения образ, както и за това да се оцени значението на езика за налагането на съвременните стереотипи.

Лексикалните единици, съставляващи изследвания корпус, събран от разнородни речници, могат да се групират в няколко големи тематични области: музика, банково дело и финанси, архитектура, изобразително изкуство, кулинария. Повече от половината от италианските заемки са термини, отнасящи се към гореизброените сфери на употреба, като, разбира се, има и доста думи, които не се причисляват към нито една от тях.

Основните източници, които сме използвали, са: Речник на чуждите думи в българския език (Pchev 1993), Речник на чуждите думи за всички (Pernishka 2000), Речник на новите думи в българския език (от края на XX в. и първото десетилетие на XXI в.) (Pernishka 2010), Речник на новите думи в българския език (от първите две десетилетия на XXI в.) (Pernishka 2021), Български етимологичен речник (Georgiev 1971-2017), Dizionario di italianismi in francese, inglese, tedesco (Stammerjohann 2008), от които бяха извадени и описани лексемите, означени с абревиатурата *ит.* (италиански), т.е. заети от италиански език директно или чрез посредничеството на трети език.

Изкуство

Повече от половината италиански заемки са от сферата на изкуствата и, като такива, те са част от словното богатство на редица европейски езици. Музика и театър, живопис и скулптура, архитектура и строителство – всички те изобилстват от множество термини от италиански произход, които представляват специализирана лексика. Въпреки това немалко от тях се използват активно и от непрофесионалисти в съответните области. Така например думи като *маестро*, *виртуоз*, *меценат*, *импресарио*, *корниз*, *мозайка*, *палитра*, *барок*, *новела*, *сонет* са преминали от италиански в множество езици и се използват с относителна честота, но и други, макар и по-тясно специализирани, също са познати на широк кръг от хора.

Музика

Измежду всички изкуства музикалното е най-богато на термини, заети от италиански език. Това се дължи на факта, че най-мощният носител на италианската култура в Европа от края на XVI в. е музиката – първоначално с композитора Орландо ди Ласо и с мадригалите, които Монтеверди усъвършенства и налага из цяла Европа, а сетне с оперното изкуство, чиято родина е именно Италия. Комедия дел арте също е била сериозен носител на италианската култура по света, но нищо не може да се сравни с музиката и с операта, която от XVII в. до днес разпространява, макар и почти само по сцените и сред изпълнителите, италианския език. Самата дума *опера* в смисъла на певческо театрално изпълнение е регистрирана едновременно в италианския (1639) и френския език (1646), като има свидетелства за нейното използване, а вероятно и поява, още през 1635 г. в Англия. Ето как една типично италианска дума е документирана за първи път извън пределите на Апенинския полуостров. Оперното изкуство жъне изключителни успехи. Либретата на повечето опери, изпълнявани из цяла Европа, музицирани или не от италиански композитори, са на италиански. Дори шедьоврите на Моцарт (с изключение на „Отвлечане от сарая“ и „Вълшебната флейта“) са написани на италиански. Към края на XVIII в. италианският вече е известен в Европа като език на любовната лирика (благодарение на петраркизма) и на комичните сценки (благодарение на комедия дел арте) (D’Achille 2012: 33-84; Stammerjohann: 2013).

Освен названия с широка употреба като *концерт*, *консерватория*, *опера*, *солист*, *виртуоз*, *унисон*, от италиански език са навлезли и наименованията на инструменти като *виола*, *виолончело*, *контрабас*, *мандолина*, *пиано*, *туба*, *тромбон*, *фагот*, *чинели*; вокалните регистри *бас*, *тенор*, *сопрано*, *алт*; инструментално-вокални формации и

ФОРМИРАНЕ НА ОСНОВНИТЕ...

произведения, предназначени за тях – *соло, дует/дуо, трио, квартет, квинтет*; музикалните изпълнения *ария, серенада, кантата, соната, симфония*; фундаментални елементи от понятийния апарат на това изкуство като названията на нотите, думите *акорд, темп(о), мотив, мажор, минор, солфедж, партитура*. Някои думи са навлезли с повече от едно значение – *алт* (музикален инструмент и глас), *квартет* (ансамбъл от четирима изпълнители и композиция, написана за такъв ансамбъл), *концерт* (публично изпълнение и вид музикално произведение). Някои от музикалните термини разширяват употребата си извън тази сфера – *темпо, примадона, минорен, соло, виртуоз, терца, унисон*. Повечето заемки в областта на музиката все пак са тясно специализирани и следователно не се използват масово. Към тази група спадат и многобройните названия на различните начини на изпълнение, които са заети в езика ни, без да претърпят ни най-малка промяна – *престо, алегро, стакато, виваче, форте, тутти* и т.н. В оригиналната си форма те са най-често прилагателни или съществителни, докато в българския приемат функцията на наречия, а използвани в музикалната номенклатурата като наименования на музикално произведение, изпълнено със съответното темпо, могат да бъдат и съществителни – *ададжо, алегро, анданте, ариозо* и др.

Театър

Театралната терминология е до голяма степен свързана с музикалната и поради тази причина и в нея откриваме италинизми. Доста популярен е възгласът *Браво!*, употребяван вече не само по време на представления и спектакли, но изключително много и в разговорната реч, понякога с иронична нотка и с противоположно на изначалното си значение. Тук влизат думи като *балет, балерина, дива, оперета, либрето, комедиант, сценарий, сценарист, арлекин, палячо, трупа, бутафория, карнавал, маска, студио*. Към тях бихме могли да причислим и названия на предмети, които се използват при чествания и празненства – *конфети и гирлянди*.

Живопис, скулптура, архитектура

Измежду различните тематични области, в които италианският език е допринесъл за обогатяването на лексиката на други езици, включително и българския, се откроява тази на изкуствата живопис, скулптура, архитектура. Те проявяват двойствена природа – от една страна, чисто материалните аспекти, свързани с реализирането на произведенията, налагат специализирана терминология, от друга, естетическите аспекти се простират отвъд тези граници, навлизайки в хуманитарните науки, в литературата и

философията. И макар че изисква специфична компетентност от страна на хората, които се занимават професионално с него, изкуството е своеобразно хранилище на интелектуална лексика, разпространена във всички социални среди, характеризиращи се със средновисока култура. По отношение на художествените термини се проявява особен феномен, тъй като през вековете се е образувала европейска, в много случаи даже световна, интелектуална лексика с главно участие на италианския език – не само че голяма част от тази лексика в основата си е италианска, но в много случаи италианският език посредничи за навлизането на класическия елемент, и в частност латинския, факт, който оказва влияние върху възприемчивостта на европейските езици към италианизмите. Художествената терминология се обогатява и от понятия от художествената критика, част от един метаезик, при образуването на който италианският отново играе важна роля.

Както изтъква големият поет, философ и филолог Джакомо Leopardi в своя „Дневник с размисли“, способността на един език да „изнася“ думи извън националните си граници е тясно свързана с достиженията и развитието на културата и науката в страната, в която той се говори – новите понятия и технологии водят след себе си и названията, които най-добре ги изразяват, понеже са създадени в средата, в която са родени или разработени техните референти. Leopardi изказва тази своя идея, давайки за пример именно архитектурата: „Където и да се формират науките, изкуствата или каквото и да е друга дисциплина, там се „коват“ и думите. Тъй като ние, италианците, не искахме да използваме чужди думи в модерната философия, трябваше да си я създадем. Онези дисциплини, които сме изградили ние (например архитектурата), използват нашите термини и в чуждите езици“ (Biffi 2012: 53).

В сферата на изкуствата Италия се налага със своите артисти и творци още от Средновековието и се превръща в абсолютна доминираща сила през Ренесанса в периода XV-XVII в. Пътуващите из Европа италиански художници, скулптори, архитекти разпространяват специализирана лексика, която е допълвана и дообогатявана в европейския културен контекст благодарение на трактатите и текстовете, разглеждащи теорията и практиката на отделните изкуства, както и техните технически и естетически аспекти. Присъствието на италианизми е най-силно в архитектурата, следвана от живописата, а след нея значително по-слабо то е в скулптурата. Важен дял от архитектурата е военното строителство, в което Италия е водеща сила в периода XV-XVI в., когато ролята на артилерията нараства неимоверно.

ФОРМИРАНЕ НА ОСНОВНИТЕ...

Италианизмите от сферата на строителството, архитектурата и изкуствата живопис и скулптура, използвани в българския и регистрирани в речниците на чуждите думи, наброяват близо 60. Немалка част от тях спадат към професионалната лексика и следователно се използват предимно от тесни специалисти. За архитектурата това са *апсида, арка, архиволт, архитрав, балюстри, балюстрада, баластра, белведере, волута, габион, естакада, капител, кариатида, корниз, лоджия, маскарон, мецанин, пергола, пиластър, ризалит, ротонда, софит, стучо, урбанистика, цокъл, шкарпа/шкарпирам, щукатура*; за военното строителство: *каземат, ескарп, еспланада, паранет, равелин, цитадела*. Специфични термини в живописа и скулптурата, заети в българския от италианския език, са *акватинта, алсеко, алфреско, аморети, барелеф, гваши, ескиз, интарзия, контрапост, мастихин, мецотинто, миниатюра, пиетà, сграфито, сиена, смалта/ималта, стека, сфумато, торс, фестон*.

Освен преобладаващата тясно специализирана терминология, в тези области откриваме и думи от общоупотребимата реч – *балкон, акварел, корниз, мозайка, графити, миниатюра, релеф, фреска, фонтан, контур, купол, палитра, пастел, скица, теракота, темпер*.

Военно и морско дело

Вярно е, че Италия никога не е превземала чужди държави (освен недотам успешните опити за колониализъм в началото на XX в. и по време на фашизма), но затова пък много чужди народи са я превземали – араби, анжуйци, каталани, арагонци, французи, испанци, австрийци. Филологът Артуро Фаринели пише: „Като цяло, може да кажем, че на онези, които са ни побеждавали, винаги сме налагали нашата хубава и богата култура, а в продължение на няколко века, и нашия език“¹ (Farinelli 1929). Но също така е истина, че италианците са военни теоретици, създатели на модерни оръжия, както и военачалници на чужди войски (докато в това време чужденци са били начело на италианските). През 1521 г. Николò Макиавели публикува „Изкуството на войната“ и скоро този му труд бива преведен на много европейски езици. Италианците са балистични експерти, архитекти на укрепления и искусни строители и техните умения са използвани от кралските двореца в Европа за защита от турските нашествия. До XVI

¹ Според Варваро това, че италианският език дълго време е бил използван като език за комуникация в Източното Средиземноморие, се дължи вероятно на факта, че италианците не са имали каквито и да било империалистични намерения (Varvaro 2003: 84), а Франческо Бруни говори за италианския като за „език без империя“ (Bruni 2000).

в. военните термини образуват една от богатите на италианизми тематични групи в множество езици – *аларма, батальон, капитан...* (Del Negro 2002). Един анонимен френски автор от XVIII в. пише:

Думите, с които си служи военното изкуство и които използват всички народи, показват, че това изкуство произлиза от Италия, защото всички те са италиански, като напр. *инженер, цитадела, бастион, паранет, габион, каземат, палисада, еспланада, бомба, артилерия* и много други. Преди два века ние бяхме толкова обсебени от италианските инженери, че ги предпочитавме пред всички останали [...] и гледахме на тях като на изобретатели на укреплението (Stammerjohann 2013).

Към военната терминология, произхождаща от италиански, се причисляват думи като *берсалиер, гвардия, граната, ескада, ескадрон, ескалада, картеч, картечница, командант, лазарет, ракета, таран, торпила*.

Освен че е морска държава, Италия навремето се е славела и като родина на най-добрите училища по корабоплаване, което намира своето отражение и в езика. В областта на морското дело и рибарство присъстват тясно специализирани италианизми като *бригантина, галера, дардана, каравела, тартана, фелука, фрегата, шалуна* (видове кораби), *флоко* (предно платно на кораб), *фундаря* (спускам котва), *месина* (корда за въдица), *скеля* (кей), *кадена* (верига на котва), *дриси* (въжета за изпъване на корабни платна) и пр.

Финанси, банково дело и търговия

Финансовата, банковата и търговската сфера са несъмнено области, в които италианският език е оставил траен отпечатък, ясно разграничим в почти всички езици. Именно в Италия се ражда и развива още през Средновековието банковото и търговско дело. Първите банки са създадени през XI в. в най-богатите и проспериращи градове в централната и в северната част на полуострова. Голяма част от думите от италиански произход, влезли в употреба в края на средните векове и началото на модерната епоха, присъстват и днес и се използват широко в сферата на търговията и на финансите. Тези думи образуват една семантична система от първостепенна важност, тъй като преpraщат към базисни понятия и елементи, върху които е изградена модерната икономическа наука (Manni 2012: 23).

ФОРМИРАНЕ НА ОСНОВНИТЕ...

Може би най-популярният пример за италианизъм, разпространен в целия свят, е думата *банка*. Списъкът може да продължи с думи като *банкер, борса, бруто, камбио, капитал, каса, касиер, кредит, кредитор, дебит, фалирам, фалит, ликвиден, нето, партида, квитанция, салдо, салдирам, сконто, сконтирам, сторно, сторнирам, трафик, трата*. Към списъка с основни термини в търговско-банковата сфера трябва да се добавят и думи, които имат арабски и гръцки корени, но чието навлизане в Европа става чрез посредничеството на италианския – *дара/тара, а(д)жио, авария, магазин, полица, риск, тарифа*.

Кулинария

Ако е вярно това, което пише езиковедът Леонардо Роси, че италианизмите разказват онова, което чужденците смятат за значимо и характерно за Италия и за италианците, отразяват културни понятия или продукти, които са създадени или се радват на най-голям успех в тази страна (Rossi 2009), тогава е повече от ясно, че сферата на гастрономията и кулинарията е най-динамично обновяващата се област. Образът на Италия в чужбина е дълбоко свързан с представата за нейната храна, харесвана, консумирана и ценена навсякъде. Широката достъпност и откриваемост на италиански хранителни продукти, дори и твърде специфични, създаването на единен пазар, способстващ разпознаваемостта на съответната стока и марка, води неминуемо до разпространението на езиковия, а не само на материалния, елемент. Въпреки че са навлезли трайно и се използват масово, в хода на нашето проучване, установихме, че някои кулинарни термини все още не са регистрирани в речниците, какъвто е случаят с *прошутто, чабата, гризини, маскарпоне, рикота, карпачо, фокача, джелато, джелатерия*. Официално документирани са *бергамот, бишкота, вермишел, галета, еспресо, желатин, калмар, карфиол, камба, капучино, кашкавал, макарони, мараскин, марината, марципан, мортадела, мартини, олио, пармезан, пита, погача, полента, попара, портокал, пържола, ризото, салам, саламура, салата, салца, салфалада, сардела, сардина, сода, спагети, спаржа, торта, трюфел, антипасти, брускети, канелони, калцоне, каперси, лазаня, кафе/лате макиато, кафелате, каноли, фузили, ньоки, моцарела, панетоне, паста, пене, песто, просеко, радикио, равйоли, ригатони, рукола, скаморца, спагети, талиатели, тирамису, тортелини, фарфали, фетучини, фраголино*, изразът *ал денте*.

Освен в гореописаните сфери на употреба, италианският език е дал и дава своя, макар и осезаемо по-слаб, принос и в области като спорт, дизайн и обзавеждане,

зоология и ботаника, политика, кино и пр. Някои от тези заемки са навлезли в българския, други – не.

Още през XVIII в. френският писател и философ Волтер пише в своя „Философски речник“, че поради упадък на народа, който го говори, но също и заради мекотата и прозодията си, италианският език е пропуснал възможността, предоставена му от историята благодарение на безсмъртните творби от XVI в., да властва в Европа. През двата века, последвали тези разсъждения, италианският никога повече не е заемал привилегированата позиция, която историята като че ли е била запазила специално за него (Simone 1990: 62). Освен това, както твърди видният лингвист и лексикограф Франческо Сабатини, за разлика от останалите европейски езици, чието разпространение лесно се свързва с политическата и културна експанзия на съответните държави, в случая с италианския нито една политическа сила не е подготвяла почвата за разпространето на езика на Данте отвъд границите на Италия, а продуктите на италианската култура сами са си проправяли път – най-интензивно това е ставало през Ренесанса, но и извън него със значително постоянство във времето, като в заемането на лексика са се редували различни тематични области (Sabatini 2008: VII–VIII).

В заключение бихме казали, че заемките представляват ценен езиков материал, който не само ни дава сведения от чисто лингвистично естество, но прави много повече – свидетелства за връзките между отделните народи, за културния обмен между тях. Освен това са важни социолингвистични показатели, които разкриват светогледа и начина на мислене на цял един народ. Когато групираме италианизмите според сферата им на употреба, ние всъщност можем да възпроизведем историята на цяла една нация с нейните най-велики постижения и приноси в световната история и да си обясним до известна степен защо са били възприети именно тези думи. Разбира се, някои от италианизмите са известни, други – не, а за трети не сме и подозирали, че са от италиански произход – факт, който се установява само с помощта на речници и специализирана литература. Благодарение на информацията, събрана от тях, се доказва, че броят на италианските заемки, принадлежащи към конкретни тематични области, не е малък и в голямата си част става въпрос за специализирана лексика. В този смисъл италианизмите, проникнали както в българския, така и в редица други езици, са неоспоримо доказателство за ярката следа, която италианският език е оставил в тях.

Библиография

- Biffi 2012*: Biffi, M. Italianismi delle arti. – In: Italiano per il mondo: banca, commerci, cultura, arti, tradizioni. A cura di G. Mattarucco. Firenze: Accademia della Crusca, 2012, 53–72.
- Bruni 2000*: Bruni, F. Italiano all'estero e italiano sommerso: una lingua senza impero. – Nuova rivista di Letteratura Italiana, 3/2000, 219–36.
- D'Achille 2012*: D'Achille, P. Musica e parole (italiane). – In: Italiano per il mondo: banca, commerci, cultura, arti, tradizioni. A cura di G. Mattarucco. Firenze: Accademia della Crusca, 2012, 73–84.
- Del Negro 2002*: Del Negro, P. La rivoluzione militare e la lingua italiana in Europa tra il basso Medioevo e la prima età moderna. – In: L'italiano in Europa. A cura di F. Brugnolo e V. Orioles. Roma: Il Calamo, 2002, 41–49.
- Farinelli 1929*: Farinelli, A. Italia e Spagna. Torino: Fratelli Bocca, 1929.
- Georgiev 1971*: Georgiev, V. i kolektiv. Balgarski etimologichen rechnik. Sofiya: Akademichno izdatelstvo „Prof. Marin Drinov“, 1971–2017. [*Георгиев 1971*: Георгиев, В. и колектив. Български етимологичен речник. София: Академично издателство „Проф. Марин Дринов“, 1971–2017.]
- Ilchev 1993*: Ilchev, St. Rechnik na chuzhdite dumi v balgarskiya ezik. Sofiya: Izdatelstvo na BAN, 1993. [*Илчев 1993*: Илчев, Ст. Речник на чуждите думи в българския език. София: Издателство на БАН, 1993.]
- Manni 2012*: Manni, P. Le parole della finanza e del commercio. – In: Italiano per il mondo: banca, commerci, cultura, arti, tradizioni. A cura di G. Mattarucco. Firenze: Accademia della Crusca, 2012, 23–52.
- Pernishka 2000*: Pernishka, E. Rechnik na chuzhdite dumi za vsichki. Sofiya: Nauka i izkustvo, 2000. [*Пернишка 2000*: Пернишка, Е. Речник на чуждите думи за всички. София: Наука и изкуство, 2000.]
- Pernishka 2010*: Pernishka, E. Rechnik na novite dumi v balgarskiya ezik (ot kraya na НН i parvoto desetiletie na ННI vek). Sofiya: Nauka i izkustvo, 2010. [*Пернишка 2010*: Пернишка, Е. Речник на новите думи в българския език (от края на ХХ и първото десетилетие на ХХI век). София: Наука и изкуство, 2010.]
- Pernishka 2021*: Pernishka, E. Rechnik na novite dumi v balgarskiya ezik (ot parvite dve desetiletiya na ННI vek). Sofiya: Nauka i izkustvo, 2021. [*Пернишка 2021*: Пернишка, Е. Речник на новите думи в българския език (от първите две десетилетия на ХХI век). София: Наука и изкуство, 2021.]

- Rossi 2009*: Rossi, L. Assaggi da un dizionario di italianismi nel mondo. – Treccani. <https://www.treccani.it/magazine/lingua_italiana/speciali/mondo/rossi.html>. [прегледан 9.12.2023]
- Sabatini 2008*: Sabatini, F. Presentazione a Stammerjohann H., Arcaini E., Cartago G., Galetto P., Heinz M., Mayer M., Rovere G., Seymer G. Dizionario di italianismi in francese, inglese, tedesco. Firenze: Accademia della Crusca, 2008.
- Simone 1990*: Simone, R. Il destino internazionale dell'italiano. – In: Lingua e cultura italiana in Europa. A cura di V. Lo Cascio. Firenze: Felice Le Monnier, 1990, 62–79.
- Stammerjohann 2008*: Stammerjohann, H., Arcaini, E., Cartago, G., Galetto, P., Heinz, M., Mayer, M., Rovere, G. & Seymer, G. Dizionario di italianismi in francese, inglese, tedesco. Firenze: Accademia della Crusca, 2008.
- Stammerjohann 2013*: Stammerjohann, H. La lingua degli angeli. Italianismo, italianismi e giudizi sulla lingua italiana. Firenze: Accademia della Crusca, 2013.
- Varvaro 2003*: Varvaro, A. La diffusione della lingua e della cultura italiana tra XIII e XV secolo. – In: L'Italia fuori d'Italia: tradizione e presenza della lingua e della cultura italiana nel mondo. Roma: Salerno, 2003.
- Widlak 2000*: Widlak, S. Interferenze lessicali italo-polacche nei secoli passati: adattamento ortografico delle parole italiane al polacco. – In: Schreiben in einer anderen Sprache. Zur Internationalität romanischer Sprachen und Literaturen. Romanistisches Kolloquium XIII. A cura di W. Dahmen. Tübingen: Narr, 2000, 107–123.